

عنوان و نام پدیدآور: تاریخ ادبیات فارسی (۱) / مولفان محسن مومن... [و دیگران].
مشخصات نشر: قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی، ۱۳۹۳.
فروست اصلی: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ۱۳۹۳/۷۵/۱۳۹
فروست فرعی: پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ۳۰
شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۱۹۵-۸۵۶-۷
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
پیم داشت: مولفان: محسن مومن، مرتضی رزاق پور، محسن اسماعیلی، غلامعلی گزایی.
ادداشت: کتابنامه.
موسسه: ادبیات فارسی -- تاریخ و نقد
شناسه آورده: مومن، محسن، ۱۳۴۵ -
رده بندی کنگره: FIR۳۳۷۴/ت۲ ۱۳۹۳
رده بندی دیویی: ۸۷۰/۱
شماره کتابشناسی ملی: ۵۲۳۸۰۹

WWW.KERABO.IR

تاریخ ادبیات فارسی (۱)

مولفان:

محسن مؤمن
مرتضی رزاق پور
محسن اسماعیلی
غلامعلی گرایبی

مرکز بین‌المللی
ترجمه و نشر المصطفی

تاریخ ادبیات فارسی ۱

مؤلفان: محسن مؤمن - مرتضی رزاق پور - محسن اسماعیلی - غلامعلی گرابی

چاپ اول: ۱۳۹۳ ش / ۱۴۳۵ ق

ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی (ع)

● چاپ: نازنجستان ● قیمت: ۱۱۵۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۵۰۰

حق چاپ برای ناشر محفوظ است.

مراکز فروش

- قم، چهارراه شهید، پانزدهم معوم غدی (حججیه)، نیش کوچه ۱۸، تلفن: ۰۲۵-۳۷۸۲۹۳۰۵۹
- قم، بلوار محمدامین، سدا، سالاریه، تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۳۳۱۰۶ - فکس: ۰۲۵-۳۲۱۳۳۱۴۶
- تهران، خیابان انقلاب، بین خیابان و سارشارازی و قدس، نیش کوچه اسکو، پلاک ۱۰۰۳، تلفن: ۰۲۱-۶۶۹۷۸۹۲۰
- مشهد، خیابان امام، خیابان شهید، خیابان نیش، بین دانش ۱۵ و ۱۷، تلفن: ۰۵۱۱-۸۵۴۳۰۵۹

pub.miu.ac.ir

miup@pub.miu.ac.ir

با سپاس از دست‌اندرکارانی که ما را در تولید این اثر یاری رساندند.

- مدیر انتشارات: محمدسعید پناهی
- معاونت تولید: توج روحانی
- ناظر تولید: جعفر قاسمی ابهری
- ناظر فنی: محمدباقر شکری
- ناظر گرافیک: مسعود مهدوی
- ناظر چاپ: نعمت‌الله یزدانی
- آماده‌سازی: علی اکبری
- صفحه‌آرایی: محمد خسرویگی
- ویراستاری: میرشریفی
- نمونه‌خوانی: رحمت عابدی

سخن ناشر

تحولات اجتماعی و مقتضیات نوپدید دانش‌ها و پدید آمدن دانش‌های نو، نیازهایی را به وجود آورده که پاسخ‌گویی به آن، ایجاد رشته‌های تحصیلی جدید و تربیت چهره‌های متخصص را ضروری می‌نماید. از این رو کتاب‌های آموزشی نیز باید با توجه به این دگرگونی‌ها بازنویس شوند.

جهانی‌شدن و گسترش سلطه فرهنگی غرب در سایه رسانه‌های فرهنگی و ارتباطی اقتضا دارد که دانش‌پژوهان و علاقه‌مندان به این مباحث، با اندیشه‌های بلند و ارزش‌های متعالی آشنا شوند و این مهم با ایجاد رشته‌های تخصصی، تولید متون جدید و غنی، گسترش دامنه آموزش و تربیت سازمان‌یافته دانشجویان به سرانجام خواهد رسید. این فرایند گاه در پرداختن به مباحث بنیادین و تدوین متون تخصصی تعریف می‌شود و گاه در نگارش بحث‌های علمی، اما نه‌چندان پیچیده و تخصصی به ظهور می‌رسد.

از طرفی بالندگی مراکز آموزشی در گرو نظام آموزشی منسجم، قانونمند و پویاست. بازنگری در متن‌ها و شیوه‌های آموزشی و به‌روز کردن آن‌ها نیز این انسجام و پویایی و در نتیجه نشاط علمی مراکز آموزشی را در پی دارد.

در این بستر، حوزه‌های علوم دینی به برکت انقلاب شکوهمند اسلامی، سالیانی است که در اندیشه اصلاح ساختار آموزشی و بازنگری متون درسی اند. «جامعه المصطفیٰ ﷺ العالمية» به عنوان بخشی از این مجموعه که رسالت بزرگ تعلیم و تربیت طلاب غیر ایرانی را بر عهده دارد، تألیف متون درسی مناسب را سرلوحه تلاش خود قرار داده و تدوین و نشر متون درسی در موضوعات گوناگون علوم دینی، حاصل این فرایند است.

«مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفیٰ ﷺ» با قدردانی و سپاس از گروه مؤلفان کتاب تاریخ ادبیات فارسی (۱)، آقایان: دکتر محسن مؤمن (عضو هیأت علمی دانشگاه بام نور محلات)، دکتر مرتضی رزاق پور (عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد همدان)، دکتر محسن سعیدی و غلامعلی گرابی و تمام عزیزانی که در تولید این اثر همیاری و همکاری داشته‌اند، آن را به جویندگان فرهنگ و اندیشه ناب اسلامی تقدیم می‌کند.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفیٰ ﷺ

مقدمه پژوهشگاه بین المللی المصطفی ﷺ

حقیقت‌مداری اصیل‌ترین و زیباترین راز هستی و حقیقت‌طلبی ماندگارترین و برترین گرایش آدمی است.

داستان پر رمز و راز حقیقت‌جویی بشر، سرشار از هنرنمایی مؤمنان، مجاهدان و عالمانی است که با تکیه بر پای‌بندی به حقیقت بی‌متها، در مصاف بین حق و باطل، سربلندی و شرافت ذاتی حق را نمایان ساخته‌اند و در این میان، چه درخشندگی چشم‌نوازی در اسلام عزیز است که علم را به ذات خود، شرافتمند و فخیم دانسته و از باب تا محراب، کائنات را سرای علم و عالم و معلوم می‌نمایاند و در مکتب آن، جز اولوالعلم و راستخان در مسیر طلب دانش، کسی را توان دست‌یابی به گنجینه‌های حکمت نیست.

علم برخاسته از وجدان پاک و عقل سلیم، در پرتو انوار آسمانی وحی، هم به فرد کمال انسانی، عظمت روحی و رشد معنوی می‌بخشد و فکر، اندیشه و خیال او را به پرواز درمی‌آورد، و هم جامعه را سمت و سوی سعادت‌مندان به‌بخشیده و آن را به جامعه‌ای متمدن و پیشرو متحول می‌کند. بی‌توجهی یا کوتاه‌فکری است اگر فرد و جامعه‌ای به دنبال عزت، استقلال، هویت، امنیت، سعادت و سربلندی

مادی و معنوی باشد، اما آن را در صراطی غیر از حقیقت‌طلبی، علم‌اندوزی و حکمت‌مداری الهی طلب نمایند.

انقلاب سراسر نور اسلامی ایران که داعیه جهانی‌سازی کلمه الله و برپایی تمدن جهانی اسلام را داشته و فروپاشی و افول تمدن‌های پوшالی غرب و شرق را به نظاره نشسته است، با اندیشه فقاهتی در اداره حکومت و نظریه مرفعی «ولایت فقیه»، طرزای از مسئولیت‌ها و مأموریت‌های حوزه‌های علمیه و روحانیت را عرضه نمود که امید و نشاط را نه تنها در شیعیان و مسلمانان، بلکه در دل تمامی آزادی‌خواهان و حق‌طلبان سراسر جهان زنده ساخت.

در این راستا، رهبر فرزانه انقلاب ^(مدظله) با عزمی مصمم و با تمامی توان، همچون پیر و مراد خود، علی کبیر رضی الله عنه، در صحنه حاضر شده و با تأکید بر اهمیت و فوریت این حرکت فراگیر دینی و فقهی، همه توانمندی‌ها و اراده‌ها را جهت تحقق جنبش نرم‌افزاری و نهضت تولید علم و تحول در علوم انسانی و نیز یافتن راه‌های میان‌بر و دانش‌افزا راهبری و رصد می‌کنند.

جامعه المصطفی رضی الله عنه العالمیه، نمادی درخشان از این رسالت جهانی و همت بین‌المللی انقلاب اسلامی است که بار مسئولیت تربیت مجتهدان، عالمان، محققان، متخصصان، مدرسان، مبلغان، مترجمان، مربیان و مدیران پارسا، متعهد و زمان‌شناس را بر دوش داشته و با تبیین، تولید و تعمیق اندیشه دینی و قرآنی و گسترش مبانی و معارف اسلامی، به نشر و ترویج اسلام ناب محمدی صلی الله علیه و آله و معارف بلند و تابناک مکتب اهل بیت علیهم السلام جامه تحقق می‌پوشاند.

پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی رضی الله عنه نیز که مهم‌ترین و گسترده‌ترین مجموعه پژوهشی المصطفی رضی الله عنه است، بومی‌سازی و بازتولید اندیشه دینی معاصر، متناسب

با نیازها و اقتضائات عرصه بین‌الملل، تبیین، تولید و تعمیق اندیشه دینی، گشودن افق‌های جدید فکری و معرفتی در دنیای معاصر، پاسخ‌گویی به مسائل و شبهات فکری و معرفتی مخاطبان و تأمین و تدوین متون و منابع درسی و کمک‌درسی، به‌ویژه با رویکرد اسلامی‌سازی علوم و پشتیبانی علمی از فعالیت‌های سازمانی المصطفی علیه السلام را از جمله مأموریت‌ها و تکالیف خود می‌داند.

اثر علمی پیش رو نیز به همت گروه مؤلفان محترم، آقایان: دکتر محسن مؤمن (عضو هیأت علمی دانشگاه پیام نور محلات)، دکتر مرتضی رزاق‌پور (عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد واحد همدان)، دکتر محسن اسماعیلی و غلامعلی گرایسی و برای دوره کارشناسی رشته زبان و ادبیات فارسی، در چارچوب اهداف و برنامه‌های پژوهشگاه و مبتنی بر نیازهای صورت گرفته، تهیه و تدوین شده است.

در پایان لازم است ضمن تشکر از برادران به تلاش‌های خالصانه مؤلفان محترم، از کلیه دست‌اندرکاران محترم آماده‌سازی و انتشار این اثر ارزشمند، به‌ویژه همکاران محترم مرکز بین‌المللی نشر و ترجمه المصطفی علیه السلام در همه عزیزانی که به نحوی در تدوین و انتشار آن نقش داشته‌اند، قدردانی و تشکر نماییم و از خداوند متعال برای ایشان و همه خادمان عرصه تبلیغ و نشر مفاهیم و معرفت دینی، آرزوی به‌روزی، موفقیت و سعادت نماییم.

فهرست

۱۷	پیش‌گفتار
	پیش‌گفتار: زبان و ادبیات فارسی پیش از اسلام
۲۳	فصل اول: دوره باستان
۲۴	زبان ایرانی باستان
۲۴	۱. سکایی
۲۵	۲. مادی
۲۶	۳. فارسی باستان
۲۶	الفبای فارسی باستان
۳۰	۴. اوستایی
۳۲	الفبای اوستایی
۳۳	سایر زبان‌ها و خط‌های دوره باستان
۳۷	ادبیات دوره باستان
۴۱	فصل دوم: دوره میانه
۴۲	زبان‌های ایرانی میانه
۴۳	۱. گروه ایرانی میانه شرقی
۴۴	۲. گروه ایرانی میانه غربی
۴۴	الف) پهلوی اشکانی

۴۹ (ب) فارسی میانه
۴۹ یکم) کتیبه‌های شاهان و رجال ساسانی
۵۱ دوم) زبور پهلوی
۵۳ (ج) نوشته‌های زردشتیان
۵۶ (د) نوشته‌های مانی و مانویان
۵۹ ۳. الفبا در ایران میانه
۵۹ ۴. ادبیات دوره میانه
۵۹ الف) ادبیات میانه شرقی
۶۰ ب) ادبیات میانه غربی
۶۸ زرش در میان بسته

بخش دوم: زبان و ادبیات فارسی از ظهور اسلام تا اوایل قرن پنجم

۷۷ فصل اول: اوضاع سیاسی و اجتماعی ایران، از ظهور اسلام تا پایان قرن سوم
۷۷ نهضت شعوبیه
۷۸ عباسیان (۱۳۲ - ۶۵۶ ق)
۷۹ طاهریان (۲۰۵ - ۲۴۹ ق)
۸۰ صفاریان (۲۴۷ - ۲۹۳ ق)
۸۱ سامانیان (۲۶۱ - ۳۸۹ ق)
۸۲ حکومت‌های هم‌زمان سامانیان در مشرق و شمال ایران
۸۴ غزنویان
۸۵ آل زیار
۸۵ آل بویه
۸۷ فصل دوم: اوضاع دینی، علمی و ادبی ایران تا پایان قرن سوم
۸۷ اوضاع دینی
۸۸ اوضاع علمی
۹۱ فصل سوم: اوضاع ادبی ایران در سه قرن اول هجری
۹۱ ادبیات پهلوی
۹۲ لهجه‌های ایرانی تا قرن سوم

فهرست ۱۳

۱. سرود آتشکده کَرگوی ۹۲
۲. شعر یزید بن مفرغ ۹۳
۳. شعر ابوالینبغی ۹۴
- پارسی دری ۹۴
- نظم و نثر عربی در ایران ۹۵
- فصل چهارم: اوضاع سیاسی و اجتماعی از قرن چهارم تا آغاز قرن پنجم ۹۷
- فصل پنجم: اوضاع دینی در قرن چهارم و آغاز قرن پنجم ۹۹
- تصوف اسلامی ۱۰۰
- فصل ششم: وضع علوم در قرن چهارم و اوایل قرن پنجم ۱۰۳
- علوم شرعی ۱۰۳
- علوم عقلی ۱۰۴
- فصل هفتم: اوضاع ادبی ایران در قرن چهارم و اوایل قرن پنجم ۱۰۷
- ویژگی های شعر فارسی در این دوره ۱۰۸
- انواع شعر فارسی ۱۰۹
- ویژگی های نثر فارسی در این دوره ۱۱۱
- بخش سوم: شاعران فارسی گوی از آغاز تا اوایل قرن پنجم
- فصل اول: نخستین شعر و شاعر فارسی گوی ۱۲۱
- نخستین اشعار هجایی فارسی ۱۲۱
- نخستین اشعار عروضی فارسی ۱۲۴
- فصل دوم: شاعران دوره طاهریان (۲۰۵ - ۲۵۹ ق) ۱۳۱
- حنظله بادغیسی (متوفای حدود ۲۲۰ ق) ۱۳۱
- محمود و راق هروری (متوفای ۲۲۱ ق) ۱۳۲
- فصل سوم: شاعران دوره صفاریان (۲۵۴ - ۲۹۰ ق) ۱۳۳
- محمد بن وصیف سگزی (۲۵۴ - ۲۶۵ ق) ۱۳۳
- بسام کورد (۲۵۴ - ۲۶۵ ق) ۱۳۵
- محمد بن مخلد سگزی (۲۵۴ - ۲۶۵ ق) ۱۳۶

- ۱۳۶..... ابوستلیک گرگانی (۲۶۵ - ۲۸۷ ق).....
- ۱۳۷..... فیروز مشرقی (متوفای ۲۸۳ ق).....
- ۱۳۹..... فصل چهارم: شاعران دوره سامانیان (۲۶۱ - ۳۸۹ ق).....
- ۱۳۹..... ابوالحسن شهید بن حسین بلخی (متوفای ۳۲۵ ق).....
- ۱۴۳..... رودکی سمرقندی (متوفای ۳۲۹ یا ۳۳۰ ق).....
- ۱۴۷..... نقدها.....
- ۱۵۴..... ابوالمؤید بلخی (قرن چهارم هجری).....
- ۱۵۶..... ابوشکور بلخی (متوفای ۳۲۵ ق).....
- ۱۵۸..... دقیقی (مقتول حدود ۳۶۷ - ۳۷۰ ق).....
- ۱۶۲..... نقدها.....
- ۱۶۶..... مثنوی گشت‌سب‌نامه.....
- ۱۶۷..... منجیک ترمذی (متوفای ۳۸۰ یا ۳۸۱ ق).....
- ۱۷۱..... منطقی رازی (متوفای ۳۷۹ یا ۳۸۰ ق).....
- ۱۷۲..... کسایی مروزی (۳۴۱ - بعد از ۳۳۲ ق).....
- ۱۷۹..... رابعه فزداري (قرن چهارم هجری).....
- ۱۸۳..... فردوسی (۳۲۹ - ۴۱۱ یا ۴۱۶ ق).....
- ۱۸۳..... چگونگی نظم شاهنامه.....
- ۱۹۱..... مقلدان فردوسی.....
- ۱۹۲..... آثار دیگر فردوسی.....
- ۱۹۳..... خصایص شاهنامه.....
- ۱۹۶..... منابع شاهنامه.....
- ۱۹۷..... ترجمه‌های شاهنامه.....
- ۱۹۸..... رزم رستم و اشکیوس.....
- ۲۰۱..... فصل پنجم: شاعران دوره غزنویان.....
- ۲۰۱..... فرخی سیستانی (اواخر قرن چهارم - اوایل قرن پنجم).....
- ۲۰۵..... صور خیال در شعر فرخی.....
- ۲۰۶..... ویژگی‌های شعر فرخی.....

۲۱۰	عنصری (متوفای ۴۳۱ ق)
۲۱۷	غضایری رازی (متوفای ۴۲۶ ق)
۲۲۱	عسجدی (متوفای بعد از ۴۳۲ ق)
۲۲۳	منوچهری (اواخر قرن چهارم - ۴۳۲ ق)
۲۳۶	کتابنامه

www.ketab.ir